

JOAN FERRER I JANÉ

MLTUNSOR: UN NOU MODEL DE SEGELL IBÈRIC PROCEDENT DE CA L'ESTRADA (CANOVELLES, BARCELONA)

En aquest treball es presenta una nova lectura d'un conjunt de segells ibèrics sobre dolis procedents de Ca l'Estrada (Canovelles), un establiment rural del s. I aC, on figura l'antropònim ml̄tun̄sor, compost per ml̄tun i sor, que s'interpreta com el terrissaire productor del doli. Cal destacar que el formant ml̄tun formaria parella amb el ja conegut n̄ml̄tun, contribuint a una millor caracterització del valor del signe ml̄.

Paraules clau: llengua ibèrica, escriptura ibèrica, antroponímia ibèrica, segells, dolis

MLTUNSOR: A NEW MODEL OF IBERIAN STAMP FROM CA L'ESTRADA (CANOVELLES, BARCELONA)

This paper deals with a new reading of a set of Iberian stamps on dolia found at Ca l'Estrada (Canovelles), a rural Iberian site from the first century BC. The stamps contain the Iberian personal name ml̄tun̄sor, composed by ml̄tun and sor, which is interpreted as the producer of the dolia. It should be noted that the element ml̄tun forms a pair with the already known element n̄ml̄tun and contributes to a better characterization of the value of the sign ml̄.

Key words: Iberian language, Iberian script, Iberian anthroponomy, stamps, dolia

A principis del 2004, amb motiu de les obres de la Ronda Nord en el tram corresponent a Canovelles, es va descobrir en els terrenys de Ca l'Estrada un important jaciment arqueològic d'un ampli ventall cronològic: enterraments i forns del Vè mil·lenni aC, una roca de forma antropomorfa d'un metre d'alçada, un establiment rural ibèric, un assentament medieval, etc. Entre els materials recuperats d'època ibèrica hi figuraven diverses inscripcions ibèriques, entre les que destaquen cinc fragments de segell sobre dolis.

Alguns dels segells s'han publicat al llibre *Ca l'Estrada Història de Canovelles I* (Fortó *et al.* 2007) amb la lectura *kansor mica*, que s'identifica amb el propietari de l'establiment, lectura de la qual ja se n'han fet ressò alguns treballs posteriors (Panosa 2012: 219, nota 32, fig. 90). La discrepància amb aquesta lectura és l'origen d'aquest treball¹.

EL JACIMENT

A Ca l'Estrada (Fortó *et al.* 2004; 2006; 2007; Fortó i Martínez 2007) es documenta un assentament rural ibèric, de les fases més antigues del qual, només en resta un conjunt de sitges dels ss. IV-II aC i un altre conjunt de sitges de finals del s. II aC o principis del s. I aC. De la fase més moderna es documenta un edifici complex construït a principis del s. I aC i que s'abandonaria a mitjans del s. I aC. Aquest edifici consta de vuit estances articulades al voltant d'un pati central d'uns 600 m² que combinaria una part d'habitatge (estances 1 a 6) i una part d'activitats artesanes (estances 7 i 8). El material ceràmic del jaciment està format majoritàriament per vasos de tradició ibèrica (càlats, bicònics, grans tenalles, etc.), però també un nombre

Referència Excavació	Fet / Àmbit	text
1721-16	PC1	· ml̄tun̄sor
1725-14	Abocador AB-20 (3er nivell)	· ml̄tun̄sor
1483-33	Àmbit 7 (enderroc)	· ml̄tun̄sor
1727-35	Abocador AB-20 (5è nivell)	· ml̄[ltun̄]sor
1614-1	Estrat anivellament	· ml̄[ltun̄]sor

Fig. 1. Relació de segells del model *ml̄tun̄sor* de Ca l'Estrada.

significatiu d'importacions: comunes itàliques i púniques, àmfores itàliques Dressel I, ceràmiques de vernís negre de tipus B, etc. Les monedes trobades en el jaciment pertanyen a les seques d'*ilduro*, *kese*, *eusti* i *bolsken*.

ELS SEGELLS

S'han recuperat cinc exemplars del mateix segell circular d'uns 4,5 cm de diàmetre imprès sobre fragments de dolis. Només un s'ha trobat en un àmbit d'ús corresponent a la darrera fase del jaciment de mitjans del s. II aC, l'Àmbit 7, caracteritzat pels fragments de doli i àmfora que s'interpreta com una zona d'emmagatzematge. Quatre dels segells recuperats estan realitzats a la paret i només un sobre el llavi. Cal recordar que un mateix doli podia disposar de diversos segells repartits en diferents posicions, per tant cap la possibilitat que diversos dels segells recuperats pertanyessin al mateix exemplar.

EST04-1721-16

Fragment del llavi d'un doli (Fortó *et al.* 2007: 18 n° 1) (fig. 2). La inscripció consta de set signes disposats de forma circular. Com és habitual en segells, el text

s'ha de llegir de dreta a esquerra, atès que el motlle s'ha realitzat en el sentit habitual d'esquerra a dreta. També com passa habitualment en els textos circulars mal planificats els primers signes estan molt més espaiats que els darrers. En tot cas en aquest text l'inici està indicat per un punt separador a mitja alçada. Els signes identificats d'acord amb la classificació d'Untermann (*MLH* III) són *ml̄2*, *ll*, *tu1*, *n1*, *sl*, *ol* i *r3*: *ml̄tun̄sor*. Aquest exemplar (fig. 2) és el millor conservat, probablement pel fet que és l'únic dels recuperats que està realitzat sobre el llavi. L'únic dubte apareix a l'hora de diferenciar el segon i el tercer signe, aparentment iguals, potser *l* o *du*, però la base del tercer signe identifica inequívocament un signe *tu*.

EST04-1725-14

Fragment de paret de doli (fig. 3) procedent del 3er nivell de la fossa rectangular del pati central. La inscripció consta de set signes disposats de forma circular i un separador format per un punt a mitja alçada. El segon i el tercer signe han perdut la base. Com en el text anterior la lectura és *·ml̄tun̄sor*.

EST04-1483-33

Fragment de paret de doli procedent de l'enderroc de l'àmbit 7 (Fortó *et al.* 2007: 18 n° 1) (fig. 4). La inscripció consta de set signes disposats de forma circular i un separador format per un punt a mitja alçada. Sobre el segell s'aprecien estries realitzades amb el fang encara tendre aplicades sobre el segell de forma que els signes o i r queden dissimulats entre elles. Tot i així es pot verificar que es tracta del mateix text que apareix en els anteriors exemplars: *·ml̄tun̄sor*.

Fig. 2. Exemplar EST04-1721-16: *ml̄tun̄sor*.

Fig. 3. Exemplar EST04-1725-14: *mltun̄sor*.

Fig. 4. Exemplar EST04-1483-33: *mltun̄sor*.

EST04-1727-35

Fragment de paret de doli procedent del 5è nivell de la fossa rectangular del pati central (Fortó *et al.* 2007: 18 n° 1) (fig. 5). La inscripció consta de quatre signes disposats de forma circular i un separador format per un punt a mitja alçada. · *m̄[---]sor*. El text conservat és compatible amb els anteriors: · *mltun̄sor*.

EST04-1614-1

Fragment de paret de doli procedent d'un estrat d'anivellament (fig. 6). La inscripció consta de quatre signes disposats de forma circular i un separador format per un punt a mitja alçada. · *m̄[---]sor*. El text conservat és compatible amb els anteriors: · *mltun̄sor*.

En tots aquests segells s'identifica l'antropònim *mltun̄sor* que estaria format pels formants *mltun* i *sor* (MLH III, 231, 108; Rodríguez Ramos 2002: 268). El segon formant no presenta problemes i està clarament documentat per exemple als antropònims *ibesor* (B.1.25) en una ceràmica

d'Enserune, *egeřsor* (B.23.13*; Campmajó – Ferrer i Jané 2010) en un esgrafiats rupestre d'Oceja i *ban̄sor* (B.7.35*; Solier 1979) en un dels ploms de Pech Maho (Sigeau). El primer formant és menys clar, atès que l'únic possible paral·lel és el fragment *n̄mltun̄* del plom de la col·lecció Marsal (H.0.1*; Untermann 1998: 14) de procedència exacta desconeguda, però que se suposa que procedeix de l'àrea valenciana. En tot cas, la interpretació com a antropònim del text està suportada pel fet de ser el tipus de text més habitual en segells que no presenten dificultats de lectura i que consten d'un sol element de certa llargada, tal com s'indica en l'apartat final d'aquest treball.

EL FORMANT ANTROPONÍMIC *MLTUN* I EL VALOR DE *M̄* I DE *N̄M̄*

La transcripció del signe en forma de Y o V com *m̄* no reflecteix correctament el seu valor fonètic en ibèric, però es manté per tradició a l'espera del consens amb una proposta millor, que no arriba probablement pel fet que *m̄* té

Fig. 5. Exempler EST04-1727-35:
ń[----]şor.Fig. 6. Exempler EST04-1614-1:
ń[----]şor.

un comportament variable. De fet, la proposta de transcripció de Gómez-Moreno (1945: 278) es corresponia al seu ús suposat en el signari celtibèric, on *m* coexisteix amb *n* i té un valor purament nasal. Tot i que ara ja sabem que existeixen dues variants de signaris celtibèrics i que *m* només pertany a la variant occidental, on el seu valor és el de /n/ i per tant es transcriu directament com *n* i ja no s'usa *m*. En canvi, als textos ibèrics *m* té un comportament variable, atès que combina un tret nasal (/n/), no sempre estrictament necessari, amb un tret vocàlic variable (/a/ o /u/), probablement nasal, com s'exemplifica en els paral·lels següents: *ńi / nai, ńlbe / nńlbe / NALBE, ńbań / VMAR, binńr / binar, banńi / banui*, etc. Per a Correa (1999: 385, nota 57) *ń* seria una representació més adequada, per a Rodríguez Ramos (2005: 308, nota 4) ho serien *ã* o *ñ*. Respecte del valor que representaria, les dues principals alternatives plantejades són que *m* sigui bé una vocal nasal (Untermann 1998: 14; Rodríguez Ramos 2000: 34; de Hoz 2001: 338), bé una nasal sil·làbica o vocàlica (de Hoz 2001: 338; 2011: 233).

La documentació de l'element ibèric *ńltun* als segells de Ca l'Estrada afegeix una nova dada a les evidències que permeten delimitar el valor del signe ibèric *ń*, atès que juntament amb *nńltun* (H.0.1*; Untermann 1998: 14) formaria una parella que consolida una casuística en la qual *nń* alterna amb *ń*.

Aquesta casuística ja s'havia documentat al parell *nńlbe / ńlbe*, per un costat als antropònims *baseńńlbe* (F.9.7) d'un dels ploms d'Orlell (La Vall d'Uixó) i *nńlbedan* del plom de la col·lecció Marsal (H.0.1*; Untermann 1998: 14) i per l'altre als antropònims *ńlbeiuń* (C.8.10 i C.8.11, Comas *et al.* 2001), de les esteles de Badalona, *ńlbeier* (C.3.2) d'una ceràmica àtica del Mas Castellar de Pontós, *ńlbeiki* (D.54.1*; Ferrer i Garcés 2005) del plom d'Olriols (Sant Esteve de Llitera) i *]ńlbe[* (B.1.172) d'una ceràmica de vernís negre de tipus A d'Enserune. En aquest cas sembla que caldria interpretar el signe *ń* isolat amb el valor de /na/, d'acord amb els paral·lels llatins: *NALBEADEN* (TS). Mentre que en el cas del dígraf *nń* el signe *ń* podria restar representant

Ref.	Loc.	m̄	Ref.	Loc.	m̄n̄
B.1.172	Nissan	[m̄lbe]			
	Canovelles	m̄ltun̄sor	H.0.1*	Desconegut	m̄n̄ltun̄
C.8.10 i C.8.11	Badalona	m̄lbebiur̄	H.0.1*	Desconegut	m̄n̄lbedan̄
C.3.2	Pontós	m̄lbeier	F.9.7	La Vall d'Uixó	basēn̄m̄lbe
D.54.1*	Sant Esteve de Llúria	m̄lbeiki			
	Fogonussa	lakūm̄tibā	F.9.7	La Vall d'Uixó	lakūn̄m̄ildir̄
F.13.11	Llíria	baniter̄m̄bāf	F.13.3	Llíria	m̄n̄bāfde

Fig. 7. Ús de *m̄* vs. *m̄n̄*.

estrictament un so vocàlic /a/, probablement nasal, /ã/, circumstància que justificaria que no s'usés el signe a.

Així doncs, suposant que el comportament de *m̄* a *m̄ltun̄* és anàleg al de *m̄* a *m̄lbe*, *m̄ltun̄* podria estar representant el valor /naltun/ i tenir relació amb el segment *naltinge* del plom (G.1.1) en alfabet greco-ibèric de La Serreta (Alcoi). De fet, el segment *naltun* ja havia estat identificat en un dels ploms de Monteró (D.13.2; Ferrer *et al.* 2009: 125), tot i que cal tenir en compte que es tracta d'un text de lectura molt dubtosa, tant per l'estat de conservació del plom com pel fet que presenta un altre text sobreposat.

Recentment, aquesta alternança també s'ha documentat al parell *lakūm̄n̄* / *lakūm̄* en un esgrafiat sobre àmfora *lakūm̄tibā* (Garcés i Torres 2011: 44) procedent de La Fogonussa (Sant Martí de Riucorb) que fa parella amb l'antropònim *lakūn̄m̄ildir̄* (F.9.7) d'un dels ploms d'Orlell (La Vall d'Uixó). En aquest cas sembla que el formant antropònimic *lakūm̄n̄* / *lakūm̄* hauria de ser una variant del formant *lakon* de l'antropònim *skeřlakon* (C.31.7*) d'un plat de peix de Rubí.

L'ús de *m̄n̄* en lloc de *m̄* s'ha de relacionar bé amb algun tret dialectal que justifiqui l'existència de dos sons lleugerament diferents, bé simplement amb algun tret diferencial d'escola epigràfica per representar el mateix so. En la primera alternativa, cal tenir en compte la possible dualitat nasal en signari ibèric sud-oriental (Ferrer 2010) que permet plantejar l'existència en ibèric d'una oposició entre nasals en raó d'intensitat. En qualsevol cas, sí que sembla existir una base geogràfica en l'ús de *m̄n̄* o *m̄*, ja que en els casos en els quals es documenten parells oposats, l'ús de *m̄* es concentra a les zones B, C i D i l'ús de *m̄n̄* a les zones F i H. Tot i que el cas del parell *m̄bāf* (F.13.6, F.13.11, F.13.16, etc.) / *m̄n̄bāf* (F.13.3) a les ceràmiques pintades de Llúria mostra que l'alternança es podia produir en inscripcions de tipologia i cronologia similars del mateix jaciment.

UE	Fet / Àmbit	Tipus	text
1237-9	Àmbit 4 (enderroc)	Plat de vernís negre Campaniana B	oe
1511-13	Àmbit 8 (enderroc)	Plat de vernís negre Campaniana B	oe
1382-4	Àmbit 7 / ES15	Plat de vernís negre Campaniana B	a) +e b) i
1725-18	AB-20 (3er nivell)	Plat de vernís negre Cales Tardana	ba <u>(ke)</u> / VI
1728-16	AB-20	<i>Dolium</i>	ba <u>(l)</u> / VI
1484-15	Àmbit 7 (enderroc)	<i>Dolium</i>	s <u>(l)</u>
1522-2	Àmbit 7/8 (ús)	Plat de vernís negre Campaniana B	+ <u>(l)</u>

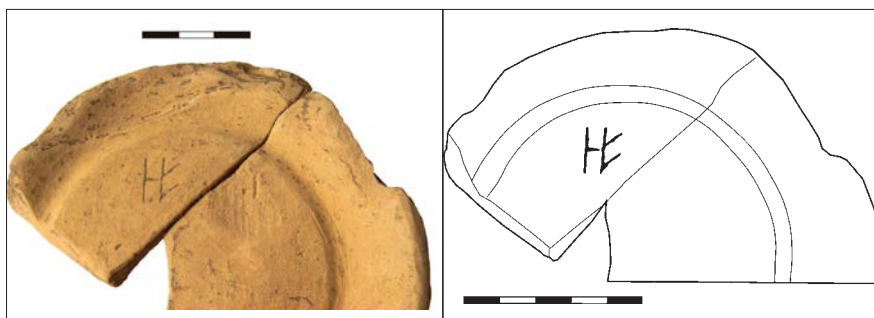
Fig. 8. Altres inscripcions ibèriques de Ca l'Estrada.

LES ALTRES INSCRIPCIONS DE CA L'ESTRADA

A més dels cinc segells ja estudiats en el jaciment han aparegut alguns esgrafiats ibèrics. Tots ells molt curts i d'interpretació poc clara (fig. 8).

EST04-1237-9 (fig. 9)

Esgrafiat probablement complet de dos signes a la paret externa d'una ceràmica de vernís negre de tipus B. Procedeix de l'àmbit 4 dins de la zona d'habitatge. Aparentment, el primer signe és un *ba|* i el segon un *e|*, amb un traç horitzontal a mitja alçada entre els dos signes. Alternativament es podria tractar d'una lligadura amb un primer signe o| i un segon signe e|. L'alçada dels signes és d'1,3 cm. La combinació *bae* en ibèric és molt infreqüent, a més, el que en principi podria semblar un traç accidental o secundari, no ho és, tenint en compte que en el grafit següent (EST04-1511-13) es reproduïx el mateix text i el traç problemàtic torna a aparèixer en la mateixa posició. L'alternativa que es tracta d'un nexa *oe*, presenta el problema que a la segona

Fig. 9. Exempler EST04-1237-9: *ae*.Fig. 10. Exempler EST04-1511-13: *ae*.

inscripció el traç horitzontal no arriba a tocar al vertical i que en ibèric els nexes són poc freqüents. Tampoc sembla gaire probable cercar-hi algun tipus d'expressió metrològica, suposant que el traç entre el signe *ba* i el signe *e* fos el signe $\frac{1}{4}$ que representa el valor $\frac{1}{4}$ a les llegendes monetals d'*undikesken*, on apareixen les expressions *eba* identificant a les unitats de bronze, *e-* als quarts de bronze i *e=* a les meitats (Ferrer 2007). Per les dimensions del fragment i l'arrodoniment dels seus costats, es podria considerar la possibilitat que es tractés d'un *ostraka*, circumstància que afavoriria la hipòtesi metrològica, però la repetició del text en el segon fragment (EST04-1511-13), on apareix a la base, així com la lligadura similar del tercer fragment (EST04-1382-4), fa menys probable aquesta alternativa. Cap de les hipòtesis plantejades és suficientment satisfactòria, però d'entre elles l'alternativa *oe* sembla la millor. En el cas que representés un antropònim abreujat, es podria pensar en **órdineskeř* per exemple, suposant una forma abreujada de l'estil d'*eba*, que equival a *etaban* (Ferrer 2007).

EST04-1511-13 (fig. 10)

Esgrafiats complet de dos signes a la base d'un plat de ceràmica de vernís negre campaniana de tipus B que ha perdut el vernís completament. Procedeix de l'àmbit 8 en la zona d'emmagatzematge i/o artesanal. Aparentment, el primer signe és un *ba* i el segon un *el*, amb un traç horitzontal a mitja alçada entre els dos signes. Alternativament es podria tractar d'una lligadura amb un primer signe *ol* i un segon signe *el*. L'alçada dels signes és d'1,3 cm. Presenta el mateix text que l'anterior grafit.

EST04-1382-4 (fig. 11)

Esgrafiats complet de tres signes a la base d'un plat de ceràmica de vernís negre campaniana de tipus B. El signe més clar és el signe *il*, d'alçada lleugerament inferior als altres dos signes d'1,3 cm. El segon sembla un clar signe *el*, però el primer no s'acaba d'identificar bé, potser *ta*. Alternativament podria ser una lligadura, potser *tie*. De fet, aquesta possible lligadura fins i tot es

Fig. 11. Exemplar EST04-1382-4: a) *i*; b) *+e*.

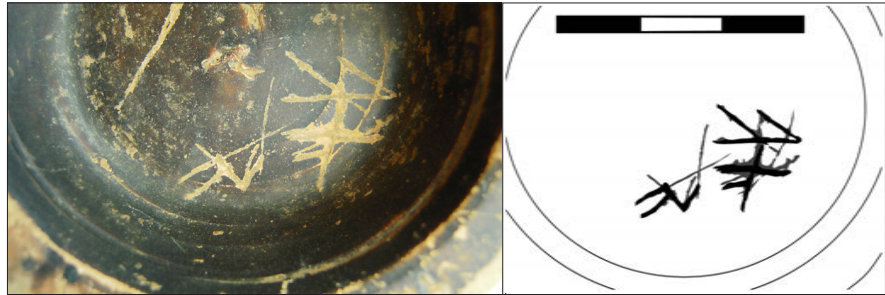

Fig. 12. Exemplar EST04-1725-18: *bal(ke)*.

podria considerar una forma deascurada del mateix text que apareix en els dos esgrafiats anteriors: *oe*. Així doncs, cal pensar en dos textos, un signe *i* que funciona de forma independent i una possible lligadura, amb un primer signe poc clar i un signe *e* final: *+e*.

EST04-1725-18 (fig. 12)

Esgrafiats probablement complet de dos o tres signes a la paret inferior d'un plat de ceràmica de vernís negre de tipus B. Dels signes d'aquest text només en resta la meitat inferior, circumstància que en dificulta la lectura. El primer hauria de ser un signe *bal*, mentre que el segon hauria de ser un signe *ll*, tot i que també podria ser un signe *ka*. S'ha de descartar que sigui un signe *n*, ja que el traç que permetria formar-lo sembla excessivament desplaçat i de gruix inferior. De fet, aquest traç podria ser adventici i no formar part del text, però si en formés part, aleshores podria ser la part superior d'un signe *kel*. L'alternativa *bal* tindria com a paral·lels entre d'altres els textos B.1.12, B.9.13 i E.1.442. Mentre que l'alternativa *baka* tindria com a paral·lels B.1.32 i E.1.363. L'alternativa *bal* probablement s'hauria d'interpretar com la forma abreujada d'algun antropònim com podria ser *balke*, que de fet podia estar explícitament indicat si el darrer traç formés part del text.

A més dels cinc estudiats amb més detall, hi ha un fragment de signe en un fragment de base de ceràmica de vernís negre (EST04-1522-2), potser un signe *e* o un signe *ki*, un esgrafiats aparentment incomplet en un fragment de paret de *dolium* (EST04-1728-16) amb el text ibèric *ball* o potser llatí VI i un altre esgrafiats en una altra paret de *dolium* (EST04-1728-16) amb un possible signe ibèric *s*, potser incomplet *s*[, prop d'un fragment de segell simbòlic.

ELS SEGELLS A L'EPIGRAFIA IBÈRICA

Amb els nous segells de Ca l'Estrada, es coneixen ja més de vuitanta objectes que presenten inscripcions ibèriques que usen la tècnica del segellat i que corresponen a uns quaranta-cinc models diferents. Tot i que, en el cas dels dolis no sempre és clar si cada segell documentat pertany a un doli diferent, atès que per les seves dimensions acostumen a portar més d'un segell per peça.

L'estudi de referència pel que fa als segells és el d'Eulàlia Salvat (2004), que conté poc més de cinquanta segells ibèrics, al qual cal afegir unes trenta noves peces, producte de les troballes dels darrers anys o de peces anteriors no recollides en aquest estudi: fonamentalment, els nou segells del taller de Foz-Calanda (Gorgues 2009), el segell sobre *pondus* del Museu de Terol (E.16.1*; Moncunill

2007: 116), els dos segells sobre dolis de Can Feu (Sant Quirze del Vallés) (Panosa 2001), els dos *pondera* de la col·lecció Samitier (Simón 2008), els dos *pondera* d'Alcañiz (Gasca i Fletcher 1989-1990: 5), els tres segells d'*Iesso* (Pera 2005), els dos nous exemplars sobre morter del segell K.5.4 de La Caridad, (Beltrán 2003; Almagro 2003: 165, n° 59a) i quatre nous exemplars de segells ja coneguts sobre dolis de la zona B (Ferrer 2008).

Els dolis són els objectes que més freqüentment porten segells (60%), seguit dels *pondera* (20%). Els segells ibèrics es concentren bàsicament al nord del domini lingüístic ibèric, on es poden apreciar clarament tres clústers on es concentren els segells, el Llanguedoc-Rosselló (zona B), amb un 45%; el sud Aragó (zona E), amb un 30% ; i la Catalunya central (zona C), amb un 20%. A la zona B pràcticament tots els segells s'apliquen sobre dolis, mentre que a la zona E el producte estrella són els *pondera* i a la zona C es detecta una producció més equilibrada entre dolis, àmfores i altres suports. Pel que fa a la cronologia de les inscripcions, les més antigues són les de la zona B, la major part, sinó totes, de finals del s. III o principis del s. II, on es detecta encara l'ús del sistema dual. Mentre que a la resta de zones les inscripcions són clarament tardanes, de mitjans del s. II o ja del s. I aC.

Sempre que la inscripció és prou llarga, es conserva completa i es pot llegir bé, s'identifica un antropònim, quasi sempre isolat, com seria el cas de *lauřko* (C.30.5*, Panosa 2001: 8.1) sobre un doli de Premià de Dalt, *arkeboř* (C.19.2) sobre una àmfora de Santa Margarida i els Monjos, *balkei* sobre tres *pondera* de Foz-Calanda (Gorgues 2009), *aiunin* (E.12.3) almenys sobre un parell de *pondera* d'Alcañiz o *ilduradin* (E.1.1) sobre tres recipients d'emmagatzematge d'Azaila. Només esporàdicament el NP ve acompanyat d'algun morf o de construccions complexes com l'esquema NP + *tagiar* dels dolis de la zona B.

CONCLUSIONS

Els cinc nous exemplars de segell ibèric procedents de Ca l'Estrada enriqueixen substancialment el corpus de segells ibèrics format ja per més de vuitanta exemplars i corresponen a un model de segell fins ara no conegut.

Tot i que la major part d'exemplars estan fragmentats i/o presenten problemes de lectura en alguns signes, la disponibilitat de cinc exemplars permet reconstruir sense dubtes un antropònim ibèric sense cap altre element

afegit: *mltunřor* compostat pels formants *mltun* i *řor*. El signe inicial de l'antropònim, *m* és un signe de transcripció conflictiva i de valor encara no precisat, tot i que s'accepta que combina un valor vocàlic i un valor nasal, de forma que la pronunciació d'aquest nom ibèric podria sonar /naltunřor/ similarment a com el formant *mlbe* es representa *NALBE* en llatí.

Respecte de qui apareix representat en el segell dels dolis, la hipòtesi habitual és considerar que es tracta d'algun dels individus implicats en la producció de l'objecte (Ferrer 2008). En els casos de dolis usats en la distribució a llarga distància d'algun producte, s'ha plantejat la possibilitat que si la producció de l'envàs i la del producte estigués integrada, aleshores el segell identificaria al productor del contingut (Gorgues 2010: 189), però res no fa pensar que aquest fos el cas dels dolis de Ca l'Estrada.

En tot cas, probablement *mltunřor* no fos el nom del propietari de l'establiment rural de Ca l'Estrada, on també es documenten altres models de segell, tot i que de tipus simbòlic. En canvi, el nom del propietari o dels altres habitants de l'establiment rural sí que podrien estar ocults darrera d'alguns dels breus esgrafiats de lectura poc clara, alguns d'ells que en forma de lligadura, que es repeteixen sobre les ceràmiques de vernís negre trobades al jaciment *bal(ke)* o *œ* que probablement actuarien com a marques de propietat.

JOAN FERRER I JANÉ
Grup LITTERA
Universitat de Barcelona
joan.ferrer.i.jane@gmail.com

NOTA

1. Agraeixo a Vanessa Muñoz (Fragments S.L.) i a Josep Muntal (Museu de Granollers) tota la informació subministrada i les facilitats per inspeccionar els materials. Autòpsies realitzades el 25 de setembre de 2011.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO, M. (2003): *Epigrafía prerromana. Catálogo del gabinete de antigüedades*, Madrid.
- BELTRÁN, M. (2003): Los morteros "bilingües" del Valle del Ebro, *Palaehispanica* 3, 60-66.
- CAMPAJÓ, P.; FERRER i JANÉ, J. (2010): Le nouveau corpus d'inscriptions ibériques rupestres de la Cerdagne (1): premiers résultats, *Palaehispanica* 10, 249-274.

- COMAS, M.; PADRÓS, P.; VELAZA, J. (2001): Dos nuevas estelas ibéricas de Badalona, *Palaeohispanica* 1, 291-299.
- CORREA, J. A. (1999): Las nasales en ibérico, *Pueblos, lenguas y escrituras en la Hispania prerromana*, 375-396.
- FERRER, J. (2007): Sistemas de marcas de valor lèxiques en monedes ibèriques, *Acta Numismàtica* 37, 53-73.
- FERRER, J. (2008): Ibèric 'tagiar': terrissaires que signen les seves produccions: biurko, ibeitiger, biurbedi i companyia, *Sylloge Epigraphica Barcinonensis* 6, 2008, 81-93 <<http://www.raco.cat/index.php/SEBarc/article/view/208190/277373>> (Consulta 15-II-2011).
- FERRER, J. (2010): El sistema dual de l'escriptura ibèrica sud-oriental, *Veleia* 27, 69-113.
- FERRER, J.; GARCÉS, I.; GONZÁLEZ, J. R.; PRINCIPAL, J.; RODRÍGUEZ, J. I. (2009): Els materials arqueològics i epigràfics de Monteró (Camarasa, la Noguera, Lleida). Troballes anteriors a les excavacions de l'any 2002, *CPAC* 27, 109-154.
- FERRER, J.; GARCÉS, I. (2005): El plom ibèric d'Olríols (Sant Esteve de Llitera, Osca), *Palaeohispanica* 5, 983-994.
- FORTÓ, A.; MARTÍNEZ, P.; MUÑOZ, V. (2004): EL jaciment arqueològic de Ca l'Estrada (Canovelles), *Lauro* 28, 5-16.
- FORTÓ, A.; MARTÍNEZ, P.; MUÑOZ, V. (2006): Ca l'Estrada (Canovelles, Vallès Oriental): un exemple d'ocupació de la plana vallesana des de la prehistòria a l'alta edat mitjana, *Tribuna d'arqueologia* 2004-2005, 45-70.
- FORTÓ, A.; MARTÍNEZ, P.; MUÑOZ, V. (2007): *Ca l'Estrada. Història de Canovelles, I*, Museu de Granollers-Ajuntament de Canovelles, Granollers.
- FORTÓ, A.; MARTÍNEZ, P. (2007): *Ronda Nord de Granollers Tram II. Localització i excavació del jaciment de Ca l'Estrada (Canovelles, Vallès Oriental). Gener 2004- Febrer 2005*. Memòria científica.
- GARCÉS, I.; TORRES, M. (2011): Inscripció ibèrica, grafit i marques amfòriques procedents de la Fagonussa (Sant Martí de Maldà, Riucorb, Urgell), *Sylloge Epigraphica Barcinonensis* 9, 39-58.
- GASCA, M.; FLETCHER, D. (1989-90): Grafitos y letreros ibéricos de Alcañiz (Teruel), *Kalathos* 9-10, 135-146.
- GÓMEZ-MORENO, M. (1945): Disgresiones ibéricas: escritura, lengua, *Boletín de la Real Academia Española* XXIV, 275-288.
- GORGUES, A. (2009): L'épigraphie dans l'atelier de potiers du Mas de Moreno (Foz-Calanda, Teruel): la structure de la production à l'époque ibérique tardive (IIe-Ier s. ac), *Palaeohispanica* 9, 481-500.
- GORGUES, A. (2010): *Économie et société dans le nord-est du domaine ibérique (III e – I s. av. J.-C.)*, Madrid, CSIC.
- HOZ, J. DE (2001): Hacia una tipología del ibérico, *Religión, lengua y cultura prerromanas de Hispania*, 335-362, Salamanca.
- HOZ, J. DE (2011): *Historia lingüística de la Península Ibérica, II. El mundo ibérico prerromano y la indoeuropeización*, Madrid.
- MLH = UNTERMANN, J.: *Monumenta Linguarum Hispanicarum, Wiesbaden*. (1980): *II Die iberischen Inschriften aus Sudfrankreich*. (1990): *III Die iberischen Inschriften aus Spanien*.
- MONCUNILL, N. (2007): *Lèxic d'inscripcions ibèriques (1991-2006)*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- PANOSA, M. I. (2001): Novedades de epigrafía ibérica en Cataluña y algunos aspectos metodológicos, *Religión, lengua y cultura prerromanas de Hispania*, 511-540.
- PANOSA, M. I. (2012): *Els ibers del Vallès Oriental*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- PERA, J. (2005): Pervivencia de la lengua ibérica en el siglo I aC. El ejemplo de la ciudad romana de Iesso (Guissona, Lleida), *Palaeohispanica* 5, 324-326.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J. (2000): Nuevas observaciones de cronopaleografía ibérica levantina, *AEA* 73, 43-57.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J. (2002): Índice crítico de formantes de compuesto de tipo onomástico en la lengua ibérica, *Cypsela* 14, 251-275.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J. (2005): Introducció a l'estudi de les inscripcions ibèriques, *Revista de la Fundació Privada Catalana per l'Arqueologia Ibèrica*, 1, 13-144.
- SALVAT, E. (2004): La tècnica de l'estampillat a l'epigrafia ibèrica i celtibèrica, *Sylloge Epigraphica Barcinonensis* V, 149-171.
- SIMON, I. (2008): Dos estampillas inscritas sobre pesas de telar de la colección Samitier, *Palaeohispanica* 8, 257-278.
- SOLIER, Y. (1979): Découverte d'inscriptions sur plombs en écriture ibérique dans un entrepôt de Pech Maho (Sigean), *RAN* 12, 55-123.
DOI: <http://dx.doi.org/10.3406/ran.1979.1037>
- UNTERMANN, J. (1998): Comentario sobre una lámina de plomo con inscripción ibérica de la colección D. Ricardo Marsal, *Habis* 29, 7-22.